

Թէ¹ զլոյսն Աստուծոյ ստեղծուած ասէք, լինի մասն ինչ եղական Աստուծոյ², այլեւ պատահումն լինի յԱստուած, որ է յայտնապէս սուտ:

Ապա լոյս ի լուսոյ է Քրիստոս, որպէս լոյս արեգական³ ունի զէութիւն 'միայն'⁴, նոյնպէս եւ որդի զՏօր 'էութիւն'⁵: Եւ որպէս լոյս ճրագի ոչ է յետոյ, նոյնպէս եւ որդի ընդ Հօր է յաւիտենից:

Դարձեալ. լոյսն այն անեղ եւ արարիչ ծագեաց ի կոյսն Մարիամ, եւ առեալ զընուծիւնս մեր, զՏօրի եւ զմարմին եւ զմիտս, միաւորեաց ընդ իւրում 'աստուածութեան'⁶. ապա ուրեմն միացեալն ընդ Աստուծոյ՝ Աստուած է: Որպէս մոմն վառեալ լոյս է, եւ որպէս փայտն հրացեալ կայծ է, եւ որպէս երկաթ հրացեալ հուր է, այսպէս մարմինն ընդ Աստուծոյ միացեալ՝ Աստուած է: Եւ զոր օրինակ ամենայն մարդոյ Տօրի յԱստուծոյ է ստեղծեալ, եւ ի ծնօղէն միայն մարմինն է⁷, եւ կոչի Մարիամ մայր Աստուծոյ եւ Աստուածածին. զի զանմարմին լոյսն Աստուծոյ մարմնացեալ ծնաւ. ապա ուրեմն Աստուած է Քրիստոս: Եւ զոր օրինակ ի Տօրոյ եւ ի մարմնոյ մի անձն է 'մարդ'⁸, եւ մի դէմ եւ մի բնութիւն է մարդոյն, այսպէս Բանն Աստուած մարդացեալ՝ մի անձն է, եւ մի դէմ, եւ մի բնութիւն⁹ Աստուծոյ մարդացելոյ եւ մարմնացելոյ. ապա ուրեմն Աստուած է Քրիստոս:

Դարձեալ. ամենայն մարդ ի Տօրէ եւ ի մօրէ ծնանի. արդ՝ Քրիստոս ի կուսական արգանդէ անսերմն յղացաւ եւ անապական ծնաւ, որպէս եւ դուք ասէք, 'Թէ ի կուսէն'¹⁰ ծնաւ. ապա ուրեմն Աստուած է Քրիստոս:

Եւ Թէ ասեն¹¹, Եւա յԱղամայ եւ Աղամ ի հողոյ առանց սերման 'ծնաւ'¹². ասեմք եթէ եւ այսօրինկ 'Աստուծոյ են գործք'¹³ եւ ոչ մարդոյ: Եւ Թէ օրինակիդ հաւատաս, ճշմարտութեանն ընդէն ոչ հաւատաս: Զի որպէս Բանն Աստուած զԱղամ ի հողոյ մարդ արար, այսպէս եւ նոյն

Բանն 'ի կուսէ'¹ մարդ եղեւ. ապա ուրեմն 'Աստուած է Քրիստոս'²:

Եւ Թէ ասեն³. եւ մարգարէքն սքանչելիք գործէին, 'որպէս առաջի Փարաոնի արար Մովսէս: Իսկ⁴ Եղեա եւ Եղիսէէ զմեռեալս յարուցին: 'Նոյնպէս եւ Քրիստոս արար սքանչելիս⁵: Ասեմք, եթէ մարգարէքն այլոյ զօրութեամբ գործէին. այսինքն Աստուծոյ: Իսկ Քրիստոս ինքն իշխան 'հրամանաւ'⁶, եւ 'իշխանքն'⁷ գործեն թագաւորին հրամանաւ: Եւ յայտնի⁸, որպէս մարգարէքն գործէին Աստուծոյ անուամբն. այսպէս եւ Առաքեալքն՝ Քրիստոսի 'անուամբն'⁹ զսմենայն 'սքանչելիս'¹⁰ կատարէին. որպէս զմեռեալս յարոյց Պօղոս, եւ զկաղս գնացոյց Պետրոս՝ անուամբն Քրիստոսի: Ապա ուրեմն Աստուած է Քրիստոս:

Դարձեալ. Թողու զմեղս միայն Աստուծոյ է, որպէս եւ դուք այսմ վկայէք: Այլ արդ՝ Քրիստոս զմեղս Թողոյր, 'ոչ'¹¹ գային առ նա. եւ մեզ ետ իշխանութիւն, 'յեկեղեցիս'¹² Թողու զմեղս. ապա ուրեմն Աստուած է Քրիստոս:

Դարձեալ. զխորհուրդս մարդկան գիտել եւ զառաջիկայն ասել, Աստուծոյ միայն է: Այլ արդ՝ Քրիստոս գիտէր զխորհուրդս մարդկան, 'զինչ իրէր ի նոսա'¹³, եւ զինեւրոցն ասէր, որպէս եւ դուք Փեղամբար ասէք. այսինքն՝ մարգարէ. եւ մարգարէն տեսող Թարգմանի: Եւ 'Թէ ասեն'¹⁴. եւ մարգարէքն զինեւրոցն ասէին. ասեմք, եթէ լինեւրոցն յայտնի միայն Աստուծոյ է եւ կամ որոց Աստուած յայտնեցէ, որպէս հրեշտակաց եւ մարդկան: Իսկ զեւք սուր եւ նուրբ են մօք, փութանակի տեսանեն քան զմարդն, եւ Թուին զառաջիկայն ասել. Իսկ ճարտարք՝ ի սովորութենէ նշանաց եւ շարժմանց: Իսկ վիճակք՝ կար-

1 Ա. եթէ:

2 Ա. ունի. փլ եւ բաղադրեալ գոյ:

3 Ա. արեգական:

4 Ա. նմի:

5 Ա. էութիւնն ունի:

6 Ա. աստուածութեանն:

7 Ա. ունի լուսանցքի վրայ. 'եւ մայրն նորա կոչի ծնող մարդոյ, սոյնպէս եւ ի կուսէն միայն մարմինն է:

8 Ա. մարդոյ:

9 Ա. ունի. Բանին:

10 Ա. եթէ ի ԲԲԸ, այսինքն՝ ի կուսէ:

11 Ա. եւ Թէ որ ասէ:

12 Ա. ծնան:

13 Ա. են գործ Աստուծոյ:

1 Ա. ի կուսէն:

2 Ա. ունի. 'Դարձեալ. ամենայն արուեստաւոր ի գործոյն իւր ճանաչի, այլ զի Աստուած է ճշմարիտ Քրիստոս: Ի գործոցն ճանաչի. եւ նախ զսքանչելիքն գործ Աստուծոյ է, զի ի վեր է քան զբնութիւնն: Արդ՝ դուք ասէք՝ եթէ քարամանթար է Յիսէն, այսինքն՝ սքանչելագործ, որ զմեռեալս յարուցանէ[ր] եւ զկոյսն լուսաւորէր. ապա ուրեմն Աստուած է Քրիստոս:

3 Ա. եւ Թէ որ ասէ:

4 Ա. 'որպէս Մովսէս առաջի Փարաոնի. եւ:

5 Ա. պակասէ յԱն:

6 Ա. հրամանաւ: Զոր օրինակ Թագաւորն գործէ իշխանական հրամանաւ իւրով:

7 Ա. իշխանք:

8 Ա. ունի. է:

9 Ա. անուամբ:

10 Ա. սքանչելիս:

11 Ա. որք:

12 Ա. յեկեղեցի:

13 Ա. զինչ էր ի նոսա:

14 Ա. Թէ որ ասէ:

յայնժամ ոչ է փրկութիւն, զի անցեալ է ժամանակ մարդկան եւ հասեալ են ի դատաստան, Գարձեալ. դատաւոր ամենեցուն Աստուած է, որ արար զամենայն: Այլ արդ՝ յայտնի է յամենայն՝ մարգարէս¹ խօսեցեալ թէ՛ Բրիստոս նստի դատաւոր: Որոյ պատճառ է զի նա մարմին էառ եւ չարչարեցաւ, նա՛ դատապարտէ զանհաւատսն եւ փրկէ զհաւատացեալս իւր: Որ եւ դուք ասէք թէ՛ Հիւսիսային զատի Յիսէն է նստելոց, ապա ուրեմն Աստուած է Բրիստոս:

Եւ թէ ասեն ցմեզ, դու՛ «ասացիր»² այժմ թէ՛ Բրիստոս ոչ է գալոց: Ասեմք, եթէ նախ եկն Բրիստոս քարոզել եւ դարձուցանել, եւ յետոյ եկեցէ՛ դատել եւ փրկել: Առաջին գալուստն էր՝ «գծուծ»³ կերպիւ. եւ երկրորդ[ն]՝ հայրական փառօք: Եւ մեռանել ոչ կարէ վասն կրկին պատճառի: Նախ՝ զի ամենայն մեռեալք յառնեն. յայնժամ՝ «կենդանին»⁴ վասն էր մեռանի, երկրորդ՝ զի թէ՛ մեռանի, յայնժամ զվճիռ դատաստանին ո՞վ՝ «հատուցանէ»⁵, եւ մեռեալն՝ «զլաւիտենից»⁶ կեանքն որպէս շնորհէ: Ապա ուրեմն Աստուած է Բրիստոս եւ դատաւոր ամենեցուն եւ կեանք յաւիտենական: «Այսքան առ այս»⁷:

Ե.

Հինգերորդ մոլորութիւն է Այլազգեաց:

Որ զամենայն Սուրբ գիրս, այսինքն՝ զՀին եւ զՆոր կտակարանս ոչ ընդունին: «Եւ»⁹ չորս գիրս ասեն յերկնից եկեալ. Թաւրէթ, Զապուր, Ընճիլ, Փուրղան: Թաւրէթ զՄովսէսին՝ «կոչեն»¹⁰. Զապուր՝ «գրաւ»¹⁰. Ընճիլ՝ «զԱւետարանն, եւ Փուրղան»¹¹ Մահմետին է: Զորս ասեն, այլ երեքն բնաւ ոչ գիտեն եւ ոչ հաւատան, այլ միայն զիւրեանցն: Եւ ասեն թէ՛

«այլքն»¹ ամենայն սուտ են, եւ միայն Փուրղանն է ճշմարիտ օրէնք:

«Զոր հարցանեմք»² զնոսա նախ այսպէս. եթէ չորք սոքա՝ «երկնից»³ իջեալ, ճշմարիտ են թէ՛ սուտ: Իսկ եթէ՛ «զձերն»⁴ ճշմարիտ ասէք, ապա եւ «առաջինքն» ճշմարիտք են⁵, զի յերկնից իջին: Իսկ «եթէ առաջինքն ճշմարիտք են»⁶ եւ դուք ոչ լսէք. ապա յայտ է զի արտաքոյ էք ճշմարտութեան եւ սուտ:

«Գարձեալ. թէ առաջնոցն ոչ խօսեցաւ զճշմարիտն. այս լինի կամ ի տգիտութենէ կամ ի տկարութենէ կամ ի չկամութենէ, որ է յայտնապէս սուտ. զի «ամենիմաստ»⁷ է Աստուած եւ «ամենակարող»¹ եւ «ամենագութ»⁷. ապա ուրեմն ճշմարիտ է Հին կտակարանքն եւ «Նորն»⁸:

Գարձեալ. թէ զառաջին բանս իւր սուտ արար Աստուած եւ ձեզ նոր ետ, ապա «Աստուած»⁹ զիւր բանս սուտ առնէ, որ է մեծ հայհայութիւն «զայս խօսել»¹⁰: Եւ թէ առաջինքն սուտ եղեն, նաեւ ձերդ՝ սուտ լինեցոյ է¹¹:

Գարձեալ. թէ զառաջին բանս իւր փոխեաց Աստուած, ապա զղջանայ եւ «փոշմանի»¹². եւ զղջումն տգիտութեան հետեւի, որ է անհրնարին մեղք:

Գարձեալ. թէ զառաջին բանս սուտ ասաց եւ յետոյ՝ ճշմարիտ. ապա փոփոխութիւն գոյ ի նմա, եւ փոփոխականն՝ Աստուած ոչ կարէ լինել:

Գարձեալ. թէ առաջնոցն սուտ խօսեցաւ, ապա խաբեաց զնոսա եւ ստեաց. եւ խաբօղն եւ ստախօսն՝ ոչ Աստուած լինի¹³:

Գարձեալ. թէ նոցա սուտ խօսեցաւ եւ ձեզ ճշմարիտ. ապա ատեաց զնոսա եւ սիրեաց զձեզ: Ապա այժմ՝ դուք սիրելի լինիք Աստուծոյ քան զԴաւիթ եւ զՄովսէս եւ զԱբրահամ, եւ քան զայլ նահապետսն, որ է բնաւ սուտ:

Գարձեալ եւ այլապէս, թէ «նոցայն»¹⁴ սուտ է օրէնք եւ կտակք, նաեւ ձերդ՝ «է սուտ»¹⁵, զի

¹ Ա. մարգարէսն:

² Ա. ասացեր:

³ Ա. ունի. գծուծ ծածկապէս:

⁴ Ա. կենդանի:

⁵ Ա. հատուցէ:

⁶ Ա. զլաւիտենական:

⁷ «Այսպիսի ընդգէմ» Այլազգեացն յայտնի բառիւք ցուցաբերիտաւ Աստուած ճշմարիտ, վասն ռամկաց: Այլ վասն հաւատացելոց եւ կատարելոց, վկայութեամբ Սուրբ Գրոց, բազում զլիով, այլ ուրիշ արտայայտեցաւ. զի եւ ճշմարիտ Բրիստոս Աստուած, եւ փրկիչ մեր եւ կեցուցիչ. որում փառք եւ պատիւ ընդ հօր եւ Սուրբ Հոգւոյն, ամէն:

⁸ Ա. Հինգերորդ մոլորութիւն Տաւրիս:

⁹ Պակասէ յԱ. ն:

¹⁰ Ա. «գրաւ» թիւն:

¹¹ Ա. «զԱւետարան, եւ Փուրղան»:

¹ Ա. այլք:

² Ա. Որ հարցանեմք:

³ Ա. յերկնից:

⁴ Ա. ձերն:

⁵ Ա. ապա եւ առաջինքն են:

⁶ Ա. թէ առաջինքն ճշմարիտք:

⁷ Ա. ամենիմաստ, եւ այլն:

⁸ Ա. Նոր: — Այս հատուած յաւորդ երեք հատուածներէն ետքը գրուած է յԱ. ն:

⁹ Ա. Աստուած ինքն:

¹⁰ Ա. որ զայս խօսի:

¹¹ Ա. սուտ է լինելոց:

¹² Ա. փոշմանի:

¹³ Ա. Աստուած ոչ լինի:

¹⁴ Ա. նոցայ:

¹⁵ Ա. սուտ է:

բազում ինչ նոցայն¹ ունիք, որպէս զթլփատու-
թիւն², զլուացումն, զգաւաթիւն, եւ զայլն³։ զի
թէ հիմն խախտու է, նաեւ զչինուածն⁴։

Դարձեալ. ամենայն նախահարքն եւ մար-
գարէքն զձեր կտակքդ չունէին⁵։ ապա
ամենքն սուտ խօսեցան։ Եւ դարձեալ. ամենե-
քեան կորեան, որք չունէին⁶ զձեր օրէնքդ։ Ապա
ընդէր դուք ի նոցա շնուեալ⁷ սալալաւթ բերէք,
եւ բարեխօս դնէք զԴաւիթ, զՄովսէս, զԱբրա-
համ, եւ զայլն⁸։

Դարձեալ. հրով եւ միգով երեւեցաւ
Աստուած Մովսէսի, եւ գրեաց զօրէնս ի տախ-
տակի. եւ Դաւիթ հայր է քրիստոսի ըստ մար-
մընոյ, եւ քրիստոս բան է Աստուծոյ եւ չյո-
ւթէ զկտակն⁹ նոցա ստէք, ապա եւ զԱստուած
ստէք, որ խօսեցաւ ընդ նոսա, եւ ետ զբանս
կտակարանացն։ Եւ զայս ո՞ր միտք հաւանի, թէ
Աստուծոյ օրէնքն սուտ լինի¹⁰։

Զայս եւ այլ սոյնպիսիս, բազում հայ-
հայութիւն է ի բանս նոցա, որք ոչ ընդունին
զչին եւ զնոր կտակարանս։

Եւ թէ ասեն, ահա եւ դուք զչին օրէնս
ոչ ունիք, նոյնպէս եւ մեք զձերդ եւ զնոցայն ոչ
ունիմք։ Ասեմք առ այս. մեք զչին կտակարանս
ունիմք, որպէս զնորս ի միոյ հոգոյ խօսեցեալ,
եւ կոչեմք Աստուածաշունչ։ Այլ եւ զչին օրէնս
ոչ խոտեմք իբր զւար ինչ եւ պիղծ։ Այլ զի
կարօտ եմք հնոյն։ Նախ. զի¹¹ չինն տղայոց եւ
անկատ[ար] էր օրէնք¹²։ Իսկ Նորս կտարեալ եւ
կտարեւոյց, երկրորդ¹³։ այն օրինակ եւ այս
ճշմարտութիւն։ Իսկ կտարեալն անկատարին,
եւ հոգեւորն մարմնաւորին եւ ճշմարտութիւն¹⁴
օրինակին ոչ կարօտի եւ ոչ կատարէ։ Այլ
ունիմք զնա ծածուկ եւ ստուերաբար։ Զոր օրի-
նակ կապարն է ծածկեալ ի նկարն, եւ դեղով

լցեալ. եւ որպէս¹ աստեղք ի տիւն է ծածկեալ.
նոյնպէս զնա կան օրէնսն եդ²։ Աստուած Ադա-
մայ եւ զբանականս³ Նոյի եւ Աբրահամու եւ
զգրաւորն⁴ Մովսէսի եւ այլ մարգարէիցն. այժմ
ունիմք ընդ Աւետարանիս ծածկապէս եւ ոչ
յայտնի, որպէս ասացաք։

Եւ թէ ասեն, այսպէս եւ մեր օրէնքս նոր
է եւ ձերդ⁵ հին եւ փոխեալ։ Ասեմք. թէ⁶ ա-
մենայն օրէնք⁷ յերկու դէմս որոշին. այսինքն,
ի կտարեալն եւ յանկատարն, որ է օրինակն
եւ ճշմարտութիւն⁸։ Եւ է կտարեալ եւ ճշմար-
տութիւն⁹ նոր, իսկ անկատարն եւ օրինակն հին։
Արդ, եթէ օրէնք¹⁰ ձեր նոր է, պարտ է զի լինիցի
մերս հին, եւ ապա ձեր¹¹ նոր, զի նոր ի վերայ
հնոյն ասի։ Այլ թէ օրէնքս մեր նորն է, ապա
ձերդ նոր ոչ կարէ լինել. զի նորն ի վերայ նորոյ
ոչ ասի։

Դարձեալ¹². կտարեալն ոչ կարէ լինել
անկատար, այլ կարէ լինել գերակատար, որ է
յետ աստեացս¹³։ Այլ արդ, օրէնք¹⁴ ձեր ոչ է
գերակատար, որ անդի կենացն է, եւ ոչ կա-
տարեալ, որ նորս է, եւ ոչ անկատար, որ հինն
է, որպէս ցուցաւ։ Ուրեմն օրէնք ձեր արտաքոյ
ամենայն օրինաց է։ Եւ արտաքոյ օրինացն անօ-
րէնութիւն է, եւ անօրէնութիւն¹⁵ ոչ կարէ փո-
խել զօրէնս, եւ ոչ լինի նոր օրէնք։

(Շարտանակելի։)

ԱՄՔԳԷՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

1 Ա. ունի. հինգ թիւն է ի սասնեակ թլուումն.
որպէս։

2 Ա. օրէնս ետ։

3 Ա. զբանականսն։

4 Ա. զգրաւորականն։

5 Ա. ձեր։

6 Ա. եթէ։

7 Ա. օրէնքս։

8 Ա. օրինակ եւ ճշմարտութիւնն։

9 Ա. ճշմարտութիւնն։

10 Ա. օրէնքն։

11 Ա. ձերդ։

12 Ա. ունի. օրինակն փոխի ի ճշմարտութիւնն, այլ
ճշմարտութիւնն ի օրինակն ոչ երբեք. ապա թէ ոչ ներ-
գործութեամբն լինի զօրութեամբ, որ է սուտ։ Դարձեալ։

13 Ա. ունի. է։

14 Ա. օրէնքն։

15 Ա. անօրէնութիւնն։

- 1 Ա. ունի։
- 2 Ա. զթլփատելն։
- 3 Ա. զայլն։
- 4 Ա. չինուածն։
- 5 Ա. կտակդ ունէին։ Գերուած մը կայ կտակ բա-
ռին վերջը։

- 6 Ա. ոչ ունէին։
- 7 Ա. յանուան։
- 8 Ա. զՄովսէս, զԱբրահամ, զԴաւիթ, եւ զայլն։
- 9 Ա. հոգի. եւ թէ զկտակարանս։
- 10 Ա. ունի. Կ. Կովու օրէնքն ճշմարտ. որ այսպէս
դրեալ է ի վերնագիրն ի Փուրղանիւն ձեր. Մովսէ. որ է
Կովու օրէնքն, զոր գրէր Մահմէտ եւ կապէր ի ճակատս
երջի, եւ նա բերէր ժողովրդեանն։

- 11 Պակասէ յԱ. ն։
- 12 Ա. օրէնքն։
- 13 Ա. ունի. այն մարմնական էր եւ այս հոգեկան։
- 14 Երրորդ։
- 15 Ա. ճշմարտութիւն։